

13. prosince 2019 22:04

Svět se prý zbláznil. Z moudrých se stali negramotní

BOHUMIL KARTOUS

Moudrost starších byla donedávna předávána jejich nástupcům výchovou a vzděláváním, od hodnotového rámce až po konkrétní úkony všedního dne. S otevřením digitální dimenze tento model přestal platit. Foto: Unsplash

Lidstvo po desítky tisíc let uplatňovalo vcelku jednoduchý evoluční model. Stejně jako u jiných savců předávala starší generace svou strategii přežití generaci nastupující. Princip byl jednoduchý: společenství a jedinci, kteří strávili v určitém prostředí více času, měli příležitost získat určitou zkušenost, kterou zhmotnili v poznání.

Toto poznání, ať už mělo povahu pragmatickou (např. získání potravy), nebo ideologickou či mytologickou (představy o principech existence), reprodukoval lidský druh během svého vývoje v nejrůznějších variantách, vždy však podobným způsobem: Moudrost starších byla předána nástupcům výchovou a vzděláváním, od hodnotového rámce až po konkrétní úkony všedního dne. Takhle to fungovalo až donedávna. S otevřením digitální dimenze tento model přestal platit.

Místo strategie přežití v nedostatku boj s cukry a kybercukry

Rychlost změny vystavila moudrost starých erozi a rychlé ztrátě trvanlivosti. Model jednosměrného předávání poznání už nelze udržet, ačkoliv si to pravděpodobně neuvědomujeme.

Anebo si to možná uvědomujeme, jen si to nechceme připustit. Anebo si to nechtějí připustit ti, kdo reprezentují dosavadní poznání a snaží se svůj status zuby nehty udržet. Chtějí si udržet kontrolu nad věděním a přístupem k němu.

Přečtěte si také

Když jednoho z nás srazí auto, skončili jsme. Lokální média jako společensky relevantní křehké zboží

Aby ne, vždyť vědění je ve skutečnosti moc. Proto je tak těžké – mimo jiné – změnit veřejné vzdělávání, proto je tak těžké například proměnit přípravu učitelů, jakkoliv panuje konsenzus, že je nutné tak učinit (mimo ty, kdo učitele připravují).

Lidstvo narazilo na problém, s nímž se neumí jednoduše vypořádat: základní gnozeologický princip evoluce přestal platit. Buď je nutné najít nový model poznání a jeho předávání formou výchovy a vzdělávání, nebo se budeme nadále potácet v digitální mlze, jejíž hustota velmi rychle narůstá a znemožňuje orientaci v diskursu.

Jako chiméry se z ní neustále vynořují nové a nové obrazy světa, které jsou vzájemně protichůdné, bourají dříve zdánlivě pevné konstrukce, na kterých jsme stavěli či doposud stavíme svou představu světa, a tím vytvářejí obrovskou míru nejistoty vedoucí k touze uchopit zase cosi pevného. Vrátit se tam, kde byl svět zdánlivě jednodušší,

pochopitelnější, kde míra kontroly nad tím, co svět znamená a jaká je naše role v něm, byla uspokojující.

Politické ideologie, fenomény jako lidská práva, příčiny a důsledky konfliktů, globální i lokální mocenské soupeření, ale třeba i taková témata, jako je očkování, kondenzační páry tryskových letadel či tvar planety Země, dávají vzniknout naprosto bizarním kontroverzím, které rozměňují pocit pevného pochopení (a uchopení) světa a jejichž výsledkem je rostoucí nestabilita opěrných bodů našich představ o něm.

Digitální dimenze velmi rychle pohřbila platnost světa vezdejšího a ze spolehlivosti učinila efemérní pojem. Stačilo pouhých dvacet let, aby lidstvo dokázalo frenetickým úsilím o digitalizaci změnit svůj evoluční kód.

Naprosto nezáměrně, ale s o to větším překvapením, které tato skutečnost vyvolává. Dnes vedeme diskuse o tom, co vlastně zakladatelé Facebooku či Googlu zamýšleli a do jaké míry byli schopni předpokládat, že jejich aplikace pomou šířit terorismus (videa poprav na YouTube), podněcovat genocidy (využití Facebooku při vyvolávání pogromu na Rohingy v Barmě), umožňovat vměšování do politických událostí (zneužití dat z Facebooku pro psychografickou manipulaci v podání Cambridge Analytica) a rozkládat společenskou diskusi na úrovni celých společností (masové šíření dezinformací v českém kyberprostoru).

V kyberprostoru nevíteží pravda a láska

Nikdo si zpočátku neuvědomil, že technologický progres v oblasti přenosu informací vyvolá druhotně obrovský tlak na adaptační schopnost jednotlivců i celých společností.

Místo idealizované představy internetu jako bezbariérového prostoru, v němž se můžeme volně scházet a v němž je jakékoliv poznání dostupné bez ohledu na místo fyzického pobytu se i v této dimenzi začala neomylně prosazovat hierarchie moci.

Hierarchie moci, která stále stejným způsobem kontroluje poznání a vytváří představu světa na základě určité dominance. Ovšem v kombinaci s tím, co také nikdo nečekal: s uvolněním spodních proudů lidské druhové přirozenosti.

Tyto spodní proudy, které čas od času daly vzniknout genocidám, válkám a dalším projevům hluboké druhové sebedestrukce, kultivoval po staletích hledání modu

operandi na svém civilizačním vrcholu systém lidských práv a svobod.

Přečtěte si také

Druhou stranu přece podněcuje nenávisť a zabeđenost. Proč je tak obtížné najít společnou řeč?

Jeho regulativní imperativ vytěsnil spodní proudy mimo hodnotový rámec toho, co jako společnost akceptujeme.

Kyberprostor totiž vytvořil dimenzi s mnohem větší mírou odcizení, dimenzi, ve které poslat dítě do plynové komory je tak snadné, tak beztestné, tak zdánlivě anonymní.

Narážím zde na případ z nedávné doby, kdy se po zveřejnění fotografie dětí z první třídy jedné školy v ČR na internetu objevily xenofobní, verbálně agresivní reakce na jejich etnický původ. Výmluvné bylo, že autoři některých těchto nenávislných útoků v okamžiku přímé konfrontace prchali před svou odpovědností.

Tváří v tvář není tak jednoduché ubližovat. Na to se musí změnit celý společenský kód. Mocenské uchopení vzniku a distribuce informací v kyberprostoru v kombinaci s odcizením může takový toxický koktejl, jenž mění společenský kód, skutečně vytvořit.

Stačí se podívat na to, co se děje v Evropě i USA, kde právě změna kontroly nad informacemi dělá z liberálně demokratických systémů systémy iliberálně demokratické, systémy s odebranými životně důležitými orgány civilizace, která se poučila z hrůz světových válek.

Děsí vás budoucnost? Nechte se konejšit minulostí

Ale zpět k našemu problému. Sociolog Zygmunt Bauman ho pojmenoval jako retrotopie. Jde o iluzi, že existoval jakýsi zlatý věk, do kterého je nutno se vrátit prostřednictvím pravidel, jež údajně zajišťovala jeho kvalitu.

V českém jazyce můžeme retrotopii ilustrovat průpovídkami a idiomy jako „svět se zbláznil“ nebo „zdravý rozum“. Je takřka jisté, že lidský život vede ve své pozdní fázi k přirozeně sentimentálnímu postoji, ke vzpomínání na roky, kdy byl člověk schopen

fyzicky i psychicky „vládnout“, tedy doslova se zmocňovat světa okolo a nabývat tak jistoty vlastní existence.

Posledních dvacet let ale bojujeme s problémem epochálního zrychlení vývoje, které retrotopní pocity zesílilo natolik, že z nich vznikla reálná ideologie globálního populismu. „Make America Great Again“, heslo Donalda Trumpa, je verbalizovanou retrotopií.

Přečtěte si také

Jourová si svůj vliv musí vydobýt sama, může uhladit spor se „zlobivými“ Poláky a Maďary

Představa iniciátorů brexitu, kteří své voliče přesvědčují o tom, že je možné vrátit se do imperiálních dob, kdy Velká Británie „ruled the waves“, kdy vládla vlnám, rovněž.

Podobně čeští populisté ujišťují své voliče, že svět byl v pořádku před nástupem multikulturalismu, jež prosazují nepřátelské neziskové organizace pracující v zájmu skrytých globálních hegemonů, jejichž cílem je rozbít onen starý dobrý svět, v němž se nemálo lidí cítilo jistěji.

Adaptace na technologický hyperloop uhánějící vpřed pod tlakem „silikonové“ fachidiocie, jež nebere v potaz sociální důsledky, vystavuje největšímu nebezpečí ty, kdo přirozeně tíhnou k obrácení se do minulosti.

Z evolučního hlediska je to ovšem obrovský problém: status moudrých, těch, kdo měli příležitost pochopit podstatu světa vezdejšího, jakkoliv mohla být mytologizovaná, byl zrušen novou digitální dimenzí lidské existence. Pro některé je prostě příliš pozdě, aby byli schopni se v této dimenzi dostatečně zorientovat.

Nejenže ztratili status moudrých, který jim za „normálních“ okolností přirozeně náleží. Situace je navíc staví do přímé konfrontace s nastupující generací a místo ke konsenzu dosahovanému na základě shody na základním hodnotovém rámci dochází ke konfliktu. Co víc, vede je ke snaze odmítnout tuto – často nerozpoznanou – skutečnost a pěstovat si iluzorní návraty v čase.

Generace „moudrých“ je tak vystavena nejen ztrátě své identity, ale její rychlé proměně v opak: z moudrých se stávají gnozeologicky hendikepovaní, lidé trpící určitou „negramotností“, pokud dojde na výklad světa v kontextu jeho neodvratné mutace vzešlé z tohoto dějinného zvratu.

Z výzkumu Centra prevence rizikové virtuální komunikace z roku 2018 vyplývá, že starší lidé jsou „šampiony“ v šíření e-mailového spamu bez ohledu na jeho obsah. To není ostouzení, to je skutečnost, se kterou se musíme vyrovnat. Nelze spoléhat na to, že starší „prostě vědí“.

Zlomená evoluce a generační pohroma

Z mnohých, kteří by měli z evolučního hlediska dospět do věku moudrých, se stali negramotní, přičemž si to sami nemusí zcela uvědomovat a zejména společnost jako taková si nedokáže tento fakt ani zpřítomnit, natož jakkoliv vyřešit.

Jenže svoje každodenní problémy ve věku digitální mlhy nenesou jen lidé „staršího typu“. Nesou ho i mladí, generace, které jsou někdy označovány jako „digital natives“, překládáno „digitální domorodci“.

Zlomená evoluce neúprosně promlouvá i do jejich životů, přičemž, na rozdíl od starších, jejich budoucí život je zcela závislý na tom, jak budou schopni přijmout a opanovat svět, do něžž se narodili a v němž byli vychováni a vzděláni. Věru, žádná slast to pro mnohé není už dnes.

Přečtěte si také

Jourová si svůj vliv musí vydobýt sama, může uhladit spor se „zlobivými“ Poláky a Maďary

Ztráta generačního přenosu informací o světě vezdejšíím a o jeho vlastnostech, o jeho povaze, o tom, jak v něm žít a jak se jej v pravém slova smyslu „zmocnit“, vede k podobnému stavu nejistoty jako u starších lidí, jen má evidentně jiné projevy.

Dochází k velmi nebezpečné kombinaci rizikových faktorů. Ke ztrátě evoluční navigace v důsledku proměny životního prostředí, v němž se generace rodičů a prarodičů sama –

často zoufale – snaží zorientovat.

Došlo a dochází také k rychlému nárůstu životního standardu, jenž neustále servíruje „XXL porce“ cukrů a kybercukrů k okamžité spotřebě, navíc pod tlakem stále dokonalejšího a stále vtíravějšího marketingového vnučování. Pro mladé, pro nastupující generace tak vzniká složitý problém.

Zatímco se lidský druh desítky tisíc let vyrovnával s nedostatkem a strategie přežití se zaměřovala v podstatě na to, jak tento problém vyřešit, lidský druh v digitální mlze přesycené nadbytkem musí hledat zcela opačně orientovanou strategii přežití.

Děti a mladé lidi musíme vybavit schopností hledat v přebytku to podstatné, umět tu přebytečnou většinu odmítat, umět se vyhýbat rozhodovací paralýze, která vzniká v okamžiku pocitu příliš velkého a nepřetržitého výběru, umět si tak zachovat směr a vůli k překonávání toho, co už mám, co je instantně na dosah, aniž se musím snažit.

Mentální obezita

Jedovatost fyzického i digitálního přesycení spočívá v tom, že odebírá potřebu vytvářet si perspektivu lepšího světa. Tato konejšivá hypnóza může celou příští generaci připravit doslova a do písmene o budoucnost aktem jejího pohlcení okamžikem přítomnosti: carpe diem, jelikož nic lepšího si ani nedokážeme představit, natož abychom o to usilovali.

Zesměšňující termín „snowflakes“, sněhové vločky, jež často používají příznivci alt-right populismu, aby poukázali na slabost současné generace, není úplně od věci.

Jen jej nelze omezovat na generaci mladých lidí. Z lidí žijících v materiálním nadbytku a nejednoznačnosti digitální mlhy přesycené kybercukry se stávají sněhové vločky.

Jsou tak naivní ve vztahu k tomu, kdo a jak konstruuje jejich způsob chápání světa, kdo, jak a za jakým účelem je mentálně „vykrmuje“. Přitom jsou hluboce přesvědčeni o své schopnosti prohlédnout, čímž se z nich stávají jedinci (a celé společnosti) postupně zbavování základních dovedností nutných k přežití ve světě nástrah.

Generace bez skepse vůči digitálnímu i materiálnímu přebytku, bez dostatečné perspektivy a bez vůle překonávat hranice příliš pohodlné zóny komfortu, o jejíž

trvalosti nepochybují.

Civilizační výzvy současného světa, které udržovaly mobilizační potenciál a zároveň vytvářely prostor k budoucí perspektivě, jsou z našeho světa demontovány a jsou nahrazovány umělými strachy, jež překrývají skutečné problémy.

Může se tak stát, že se drtivá většina desetimilionové společnosti více bojí nepřítomných uprchlíků než vlastního rizika kardiovaskulárních chorob, rakoviny, nedostatku vody v důsledku změny klimatu, rychlých změn pracovního trhu v důsledku automatizace i dalších zcela reálných problémů a hrozeb.

Může se stát, že se tato většina bude zdráhat pomoci malým dětem, jakkoliv by to pro ni neměl být z materiálního hlediska žádný problém, zalykající se historicky jedinečnou mírou luxusu.

I toto je bohužel jeden z velmi palčivých symptomů ztráty orientace v digitální mlze a ve strachu o umenšení nezaslouženého nadstandardu nějakými přivandrovalci.

Sebepoznání–poznání–odolnost–vůle–participace

Pokud se nenaučíme základní dovednosti, které nám i našim dětem umožní v takovém světě nikoliv jen přežít, ale spokojeně žít, nemáme z dlouhodobého hlediska šanci vybědnout z matrixu, jehož iluze se utěšňuje a stává se stále neodbytnější.

Jde o kombinaci individuálně sociálních charakteristik, které nejsou nijak objevné, které ovšem vždy zajišťovaly dostatečnou míru odolnosti a sounáležitosti, základních determinantů pro budoucnost: sebepoznání, jež implikuje poznání, odolnost a vůle postavené na schopnosti odříkat si nesmyslné a nadbytečné cukry, digitální dospělost, ale i participace na věcech veřejných.

Abychom měli nějakou budoucnost, musíme si toho být v první řadě vědomi. Být si vědomi hrozeb, které se mohou, ale nemusí naplnit. A poté se snažit hledat řešení, jak nechtěným scénářům vývoje zabránit. V čase, který uhání rychleji než kdy jindy. Není radno čekat.

Bob Kartous, think tank EDUin, autor knihy [No Future: Vezeme děti na parním stroji do virtuální reality?](#)

Pokud máte připomínku nebo jste našli chybu, napište na editori@denikn.cz.